

ALEVÎ-BEKTAŞÎ GELENEĞİ VE PİR SULTAN ABDAL

Pakize Aytaç*

ÖZET

Türk düşüncesinin önemli alanlarından biri olan Alevî-Bektaşî edebiyatının özgün sanat sistemimize katkısı tartışılmaz.

Gerek sosyal tarih perspektifinden, gerekse kültürel ve ideolojik çerçevede bu düşüncenin zihniyet alt yapısında, nasıl bir terminoloji vardır, sorusuna cevap aradığımız bu yazıda, Pir Sultan Abdal'dan yola çıkarak bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pir Sultan Abdal, Fark, Cem, Nur-Işık-Çerağ, Sır, Kandil, Ayna, İnsan, İnsân-ı Kâmil, Hz. Ali, Aşk, Dâr.

Alevî-Bektaşî düşüncesinin ideolojik, siyasî ve spekülâtif tarafı dışında, bir entelektüel bakış açısıyla incelenmesi, tarihî ve bilimsel gerçeğinin ortaya çıkarılması, kendine özgü düşüncesinin çekirdek kavram ve sembollerinin belirlenmesi ve derinliğine analiz edilmesi bu zihniyete sağlam bir tarihî perspektif sağlayacaktır.

Bir süredir yoğunlaşmaya çalıştığım bu alanda, öyle şuur mazmûnları ile karşılaştım ki onları kavramak ve anlamak için özel bir bilgiye ihtiyaç olduğunu düşündüm. Bu bilgiye ulaşmaya çalışıyorum, neden?

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi.

Alevî-Bektaşî düşüncesini anlamaya, kavramaya çalışmak, bütün insanları varlığın bir parçası gibi görmeye yönelmek, basit farklılıkları düşmanlığa dönüştürme gayreti içinde olanlara bir şeyler söylemek gerektiği açıktır. Derin bir insanlık ve hoşgörü zemini yaratan ve buna devam eden, Alevî ve Bektaşîliğin Türk düşünce geleneği içindeki yeri ve önemi tartışılmaz. Her Türk insanı bu felsefeyi içinden tanımalıdır. Aksi yönde gayret gösterenler, alanın bilgisine sahip olmayanlardır.

Kendisiyle barışık olmayan, huzursuz vicdanlar, öfkeyi, şiddeti, paranoyayı doruğa tırmandıran, putlaştırdıkları egolarıyla, içinde yaşadıkları kaosu, çelişkileri, çatışmaları ideolojik çekişme ve zıtlasma zeminlerine çekerek, insanları farklı kıyılarda yaşamaya zorlamaktadırlar. Bu defolu aydın tavrı gerilim alanları yaratmakta, rûh ve kişilikteki bölünme ve çatallaşma, düşüncüyü bloke ederek, sadece ideolojik ayaklar üzerine inşa edilmiş militarist bir anlayışla insanları birbirine kapamaktadır.

Kökü tarihte, gövdesi bugün de hâlâ devam eden bu entelektüel yetmezlik, birbirine karşıt yaşam disiplinleri üretmekte ve kısır ideolojilerin gel-gitlerine mahkûm ettikleri insanlığı bir rûh tûfanına uğratmaktadır.

Bu çürütücü zihniyet, tarihin her döneminde akademik bulgular yerine politik tavırları yeğleyerek düşünceye nefes aldırılmamışlardır. Zihnen az gelişmiş bu yapılanma, "kollektif bilinci" yok etmekte, düşünce ufuklarımızı genişletmemize engel olmaktadır. Kronikleşen bu sert ve katı sisteme karşı ne yapılabilir?

Etiği ve estetiği, kendi kültürüne dayanmayan bir sanat olur mu? Özgün bir sanat politikası kurabilir mi? Elbette hayır! Nitekim bugüne kadar başaramamıştır. Derin bilgi gerektiren, entelektüel birikim isteyen bu düşüncenin gerçekleştirilebilmesi için, Türk fikir hayatını içinden kavramak ve anlamak gerekir. Anlamak bilmekle mümkündür. Ateşten

bir gömlek gibi tenimize yapışan “körü körüne savunmak” veya “şiddetle reddetmek”ten vazgeçmek gerektiği açıktır.

Gerek “sosyal tarih” perspektifinden, gerekse kültürel veya ideolojik cepheden olsun tarihî süreç içinde bu fikrin aslî temelini, zihniyet alt yapısını, teorik ve metafizik çehresini, taşıdığı irfan birikiminin çekirdek kavramlarını, âdâb ve erkânındaki terminolojiyi, retoriklerini, değer ve normlarını, bu kültürün dünya görüşünü kültür analizine tâbi tuttuğumuzda, bize şunu gösterir: Alevî-Bektaşî düşüncesi bir doktrin veya bir felsefî sistemden çok bir estetik yaşam kaynağıdır. Halk terbiye ve estetiğinin güzel örnekleriyle dolu bu öğreti, kalplerdeki karanlığı yok eden, irade, kudret ve hikmetle hayatı anlamlandıran tavrıyla Türk medeniyetine büyük katkı sağlamış bir hayat sistemidir.

İnsanın varoluş serüvenini anlamak adına *bilmek* önemlidir. Bilgi rûhtadır ve bilgi güçtür. İnsanoğlu bilmediğinin düşmanıdır. Hz. Ali “Kendini bilen Rabbi’ni bilir.” sözüyle bilmenin insan-Tanrı eksenini mânâlı bir zemine taşımıştır. Kendini bilmek, dördüncü kapıdan üçüncüsü olan “Marifet”in son makamıdır. Kendini bilen, kozmik beni de bilir ve tanır. Oluş ve eriş bilgisi bu yolla elde edilir. Kozmik uyum bilmekle başlar.

Bu noktadaki genel düşüncelerimizi, Pir Sultan Abdal’la özele taşırsak nasıl bir tabloyla karşılaşırız?

Türk mistik edebiyatının köşe taşlarından biri olan Pir Sultan’ın, kullandığı imgelerini, şiirlerinin çok katmanlı metaforik dokusunu derinliğine analiz etmeden, onu sadece bir kavga adamı olarak göstermek, bu geleneğe yapılmış büyük bir haksızlıktır. Onun isyana ait problematiği elbette zulme, sömürüye, haksızlığa karşı bir tavır geliştirmiştir. Ancak, daha önemlisi o Türk halkının millî kahramanlarından biri olarak, sömüren-sömürülen diyalaktığı çerçevesi içinde, yıkıcı değil yapıcı bir eleştiriye medâr olmuştur. Bu konuyu Pir

Sultan’ın bir şiiri ile açıklığa kavuşturmak isteriz.

*Uyur idik uyardılar
Diriye saydılar bizi
Koyun olduk ses anladık
Sürüye saydılar bizi*

*Sürülüp kasaba gittik
Kenarda mekân tuttuk
Dîdar defterine yettik
Ölüye saydılar bizi*

*Hâlimizi hâl eyledik
Yolumuzu yol eyledik
Her çiçekten bal eyledik
Arıya saydılar bizi*

*Aşk defterine yazıldık
Pir divanına dizildik
Bal olduk şerbet ezildik
Doluya saydılar bizi*

*Pîr Sultan’ım Haydar şunda
Çok keramet var insanda
O cihanda bu cihanda
Ali’ye saydılar bizi*

Onun bu şiiri, alanın ideolojik ayağına bir temel olarak gösterilmektedir. Oysa, şiirin felsefî mânâsı, insanlığı bir iç dünya yolculuğuna çıkarmakla ilgilidir. Konuyu Cavit Sunar’dan hareketle açalım:

- Uyur idik, uyardılar: Âlemden uzak idik uyarıldık, farka getirildik. Bu uyanmak ezeli uyanmaktır.

Fark, felsefede önemli yer tutar. Zira hem birlik hem de ayrılık, yani vahdet ve kesret farktan çıkar. Mesela zâhirde insanlar farklı, oysa hepsi tek bir varlıktan neşet edilmiştir.

Zâtın farka gelmesi, özün öze yansımasıdır.

- Diriye saydılar, zira, fark hayattır. “Fark” kavramını daha iyi kavrayabilmek için, “Cem” imgesini ele almak gerekir.

Âyn-ı Cem (Ayn-ül Cem')

Sûfilerde, ayrılık aykırılık anlamına gelen "tefrika" ve "birleşmek" anlamına gelen "Cem" sözleri, birer terimdir. "Tefrika", halkı, Hak'tan ayrı bilmek, ayrı görmektir. Buna "Fark" da denir. "Cem", bütün varlığı, Tanrı'nın zuhuru bilip görmek, Tanrı'dan başka bir varlık olmadığını, gerçekten anlamaktır. "Tefrika" ve "Fark"da, kulluk vardır; Cem'deyse kulluk kalmaz. Bu bakımdan sûfiler, "Farkı olmayanın kulluğu yoktur. Cem'i bulunmayanın da marifeti olamaz." ve "Cem'siz fark zındıklıktır; farksız Cem', dinsizliktir; tevhid, farkla Cem'in beraber bulunuşudur." demişlerdir. Cem' makamına varabilen sûfi, oradan yine "Fark" makamına dönüp, halkı, ancak Hakk'ın zuhuru olmak bakımından var bilir, Hakkı da bir ve her varlıktan, o varlığın mazhariyetine ve isti'dadına göre zahir olan Mutlak Varlık olarak bilir ve her şeyi, mazhariyetine göre doğru bulur, sorumluluğu yerinde görürse kemâle ermiş olur. Bu ikinci "Fark"a, "Fark-ı Muhammedi" derler (Risâle-i Kuşayriyyâ s. 46-47).

Cem, Hakk'ın halkta müşâhadesi, bütün eşyâ ve mevcûdatta Allah'a mazharı tam olan insan olduğunu görmek keyfiyetidir.

Ayin-i Cem, bütün benliklerin ortadan kaldırılması ve Kûntû kenz... sırrının açıklanarak insanın Allah'a kavuşturulmasıdır. Ancak bu noktaya ulaşabilenler diridirler.

- Koyun olduk ses anladık: Bu ses (elestû birabbiküm) sesidir. Mürşidin aşkıdır. Bu sesin nereden geldiğini yeteneğimizle anladık.

- Sürüye saydılar bizi: Hepimiz Rab'den geldik.

- Kasaba gittik, yani fenâfillâh olduk; maddeten öldük, şekil değiştirdik; ma'nen de (ölmeden önce öldük).

- Kenâreyi mesken tutmak, yani ölmeden önce ölmeği mesken tutmaktır ki, böyle olan için artık ölüm yoktur. Çünkü ölmeden önce ölmenin sırrına eren ebedî hayata nail olur.

- Bizi dîdâr defterine yazdılar, yani Hakk'ın huzuruna koydular.

Bu hakikatlere arif olduğumuz için de Allah'ın cemâline vardık ve bu yüzden de bizi hoş gördüler.

- Hâlimizi hâl eyledik, yani Allah'ın ahlâkı ile ahlâklandık.

- Yolumuzu yol eyledik, yani seyahat ede ede, gide gele her yolu Sırat eyledik Yani, bütün esrarı anladık, artık bilmediğimiz bir şey kalmadı. Zira, her şey bize yol oldu.

- Her çiçekten bal eyledik, yani her renge girdik, her şeyde görüldük. Arıya saydılar bizi, yani devrettik durduk.

- Çiçek ve baldan murat zevktir, visaldir. Arı da âşıktır, ariftir. Zira, arı çiçeğin zevkini tatmıştır.

Balda bir nebze de acılık vardır, işte bizim ilmimizde de ne de olsa bir noksanlık vardır.

Hulâsa, bal, madde-i aşktır ve biz insanlar da arı gibi her zerreden bir şey alıp ve her zerrenin özünü alıp zevk ediyoruz.

- Hak defterine yazıldık, yani insan bir yazıdır, insan ezelden (Levh-i Mahfz)da yazılıdır, nakş olmuştur, İnsanın ruhu Ruh-ı Sultânîdir, bilgimiz, ilmimiz orada yazılıdır.

Hulâsa, maddeten vücudumuz, ma'nen de ruhumuz yazıdır.

- Hak dîvanına dizildik, işte o yazılarla sıralandık satır olduk ve Pîr dîvanında hizaya geldik. Pîr, Hakk'ın zuhurudur, âşığın, zata ulaşmasını sağlayan, zattır.

Pir divanına dizilmekte kesretin vahdet etrafında dizilmesidir. Pir, birdir, vahdettir. Dizilmek de âriflerin bir araya gelmesidir, bu da küllî kudrettir ki birdir, bir olmaktır ve bu suretle visâle ermektir.

- Bal olduk şerbet ezildik, yani, madde-i aşk bir yere toplanmış ve ondan da içilecek tatlı şerbetler yapılmıştır. Ârifler, birbirlerinin balıdır, yani onların balı onların ilim ve irfanlarıdır ve âriflerin birbirlerinin ilim ve

irfanları ile zevk etmeleri de ballı şerbet içmek gibidir.

- Bizi doluya saydılar; çünkü artık biz bütün devranı tamamladık ve her şeyi anladık. Artık şerbet kupası doldu.

Burada (dolduk) demeyip (doluya saydılar bizi) demek, bir kul olmak dolayısıyla tevazu göstermektir. Zira biz cüzlerde bir şey yoktur. Bizi dolduran ve doluya sayan kudret-i külliyyedir.

- Ali'ye sayılmak, ulviyete ermektir, aynı o ulviyet olmaktır. Ulviyet, cehâletten sıyrılıp sırf hakikat, sırf nûr olmaktır.

“Nûr-Işık” nedir?

“Işık” imgesi tasavvufî bir terim olarak, ilk kez Hacı Bektaş Velî tarafından “iç dünyası aydınlık velî” anlamına kullanılmıştır. Suhreverdi, insanın kendi sezgisiyle aydınlanacağını ileri süren bir şahsiyettir. Ona göre, “ışıkların ışığı Allah’tır. Allah’ın ışığı insanlara doğru süzülürken yoğunlaşmış ve tekleşmiştir, yani duygularla algılanabilir olmuştur.”

Işık, Hakk’tır. Gerçek’tir, Hakikat’tir.

Nûr:

Hz. Âdem yaratılmadan evvel, dünya yokken Hz. Peygamber’in pâk olan nûru yaratılmıştı. Mânâ âleminde her varlıktan öncedir. O Nûr-ı Muhammedî vücûda gelmeseydi, bütün âlem ademde, yoklukta kalırdı.

Bilindiği gibi, bir hadis-i şerifte, "Allah'ın ilk yarattığı benim nûrumdur." buyrulmaktadır. Bir başka hadis-i şerifte, Miraç dönüşü kendisine "Allah'ı gördün mü?" diye sorulduğunda, Efendimiz (s.a.s.)'in, "Gördüğüm nurdur." cevabını verdiğini okuyoruz. Aynı şekilde, Kur'ân-ı Kerim'in Nur suresinde geçen ve Nur ayeti diye meşhur olan âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır:

Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun misali şuna benzer: içinde lamba bulunan bir oyuk, bir fanus. Lamba, cam içerisindedir. Cam, sanki inciden bir yıldız. Ne doğuya ne de batıya ait

mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Ateş değmese de, yağı nerdeyse ışık verecek. Nur üzerine nur. Allah, nuruna dilediğini ulaştırır. Allah, insanlar için böyle temsillerde bulunur. Allah, her şeyi tam olarak bilendir.

Çok sırlar, çok mânâlar yüklü bu âyet üzerinde geniş yorumlarda bulunulmuş, hakkında İmam-ı Gazalî hazretlerinin Mişkâtü'l-Envâr'ı gibi ayrı kitaplar da yazılmıştır. Bizim için burada önemli olan, Allah'ın göklerin ve yerin nuru olduğu, yani göklerin ve yerin O'nunla aydınlandığı ve Allah'ın kimi dilerse onu nuruna götüreceği gerçeğidir. Yani, bu âyet-i kerimede 'nûr' kelimesi hem maddî-fizikî hem de manevî-sembolik veya metafizik olarak kullanılmaktadır. Buradan ve yukarıda verdiğimiz hadis-i şeriflerden, nurun âdetâ Cenab-ı Allah'ın ilk tecellisi, yaratıklarıyla arasındaki ilk perde, varlığın özü, esas, başlangıcı olup, dolayısıyla varlığın nur, nurun da 'vücûd' ma'nâsında varlık ve var olmaya tekbül ettiğini, bu Lâhût-nâsût âlemleri veya metafizik sınırındaki fizikî gerçeğin yanısıra, manevî hayatın özü ve esasının da yine nur olduğunu veya nura dayandığını anlıyoruz.

Kâinatın yaratılışında ilk madde nûrdur.

Mebde' nurdur. Ondandır ateş, ondan hava, ondan su, ondan toprak istihale etmiştir ve bu dört unsur da diğer varlıklara esas olmuştur. Her hayat, her varlık bu dört unsurun terkibi ile kabildir.

Nûru kavramak zordur. Ona ancak sırda vâkıf olanlar ulaşabilirler.

“Sırr-ı hafî” gizli sırda ancak, “Allah, dilediği kimseye nûrunu eriktirir” (Nur: 35) âyetinin işâret ettiği, nûra ulaşanlar vâsıl olabilir. Gönle hidâyet nûru tecelli etmeden gizli sırlara erişilemez.

Allah göklerin ve yerin nuru'dur. O'nun nûru içinde ışık bulunan bir kandile benzer. O ışık bir cam fanus içindedir. Cam'da sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır. Zeytin ağacından yakılır. Onun yağı kendisine dokunmasa bile

hemen ışık verir. Bu ışık nûr üstüne nûrdur (Nûr: 35).

Bu âyetteki "kandil ifâdesi ile insânı-ı kâmil anlatılmaktadır. O yandı mı, sâdece içi değil dışı da aydınlatmaya başlar.

Söylenceye göre Tanrı önce melekleri yarattı "Ben kimim, sen kimsin?" dedi, Melekler "Sen sensin, ben de benim." dedi. Böyle benlik iddiası üzerine Allah bu melekleri kahredip yok etti. Daha sonra Cebrail yaratıldığı zaman Tanrı onu sınava çekti. "Ben kimim, sen kimsin?" diye sordu. Daha önce yaratılan melekler "benlik" güttükleri için Tanrı onları yok etmişti. Cebrail hemen yanıt vermedi. İzin alıp gökte gezinmeye başladı. Arşın bir yerinde bir kandilde nurdan bir fanus altında biri yeşil, diğeri ak iki nur gördü, yanlarına vardı. Yeşil nur "Ben Ali'yim, ak nur amcaoğlu Muhammed'dir" dedi. Cebrail durup müşkülünü söyledi: Yeşil nur: "Sen Tanrı'sın, ben kulum." dersen en doğrusunu yapmış olursun dedi. Cebrail, ak nur Hz. Muhammed'in, yeşil nur Hz. Ali'nin ruhu olduklarını öğrendikten sonra Hz. Muhammed döneminde Hz. Ali'ye yakınlık ve saygı gösterince Muhammed nereden tanıdığını sorar, Cebrail de olayı anlatır. Bu söylence Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin cihan var olmadan, hatta Cebrail'den bile önce var olduklarını, kendilerini bildiklerini, birlik ve beraberliklerinin sürekliliğini, bunun ezelden, ebede sürdüğünü, kutsallıklarını, önem ve değerlerini vurgulamak için üretildiklerini anlatır. Hz. Muhammed nübüvvet, döneminin son ve en büyük temsilcisi, Hz. Ali ise velayet döneminin simgesi ve başı olarak bilinir.

Hz. Ali nurdur, insan da nûrdur.

Pir Sultan'ın;

*Hû erenler bir müşkülüm var benim
Server Muhammed'in nuru kandadır
Aşka düştüm gece gündüz yanarım
Muhammed Ali'nin nuru kandadır*

dörtlüğünde sorgulanan nûr budur.

"Nûr" mazmûnunu daha iyi anlamak için, "Sır" kavramına yönelmek gerekir:

Pir Sultan;

*On iki İmam'ın bizdedir nûru
Şâh-ı Velâyet'in bizdedir sırrı*

derken neyi kastetmektedir?

İnsanın gerçeğe ulaşmada yükseliş seyri şöyledir: cehilden ilme, ilimden fehme, fehmden hikmete, hikmetten velâyete, velâyetten nübüvvet. Bu yükseliştir ki, melekût âleminin bütün sırlarını insana açar. Hakk'a ârif olmak budur (Sunar, 1975: 167).

Bu ilâhi bilgi sırla ilgilidir.

Sır: Giz, gizem anlamına gelen Arapça bir sözcük. Hakk'ın gayb durumuna getirdiği ancak halka bildirmediği şeye Tanrı evi olarak tanımlanan insan gönlünde tecelli eden, ancak nefsin isteklerinden sıyrılıp içe kapanışla, derin bir düşünceye dalarak öğrenilmesi mümkün olan Tanrısal gerçek. Sırr -ı Hak, sırr-ı halk, ser verip sır vermemek, Ali sırrı, sır olmak, sır makamı, sırr-ı sır, sırr-ı kader, sırr-ı rububiyet (evrenin her tarafında var olan insanlarca bilinip çözülemeyen Tanrı'sal sır), sırr-ı tarikat, sırr-ı tecelliyat (Tanrı'nın evrendeki ve insanın gönlündeki görünüşleriyle ilgili sırlar), sırru's-sır makamı (gizemlerin gizemi aşaması) gibi deyimlerde geçer. Sırlamak, kaplamak, örtmek anlamına da gelir. "Sırrını sırredene aşkolsun, faş edene yuh." sözünde de geçer. Sırlamak, sır olmak, ölmek anlamına da kullanılır. Asıl gerçeklerin, görünürlerin ötesindeki, gerisindeki sırlar olduğu gizemciler tarafından söylenir. Bu sırlara ancak Tanrı yoluna giden tarikat yolcusu ulaşabilir. İnsanda Tanrısal bilgi alanı, makamı gönüldür. Ruh sevgi alanıdır. Sır ise, aşkın gerçekleri bildiğimiz gerçekler dışındaki olağanüstü nitelik ve özellikleri gösteren ve gerçekleri algılama alanı olarak bilinir. Gönül gözü açık olanlar, tarikatta olgunluğa, yetkinliğe ulaşırlar, evrendeki her varlığın, kendi iç âlemlerindeki Tanrı varlığının izlerini, işaretlerini sezebilirler. Tasavvufçulara göre, bu ancak Tanrı'nın lutfuyla, izniyle, ihsanıyla mümkündür, yani

Tanrı'nın o kişiye bunu nasip etmesi gerekir. Aksi halde sırlara ulaşamaz sanılır.

Mistik düşüncedeki ilâhi bilginin sır oluşunun sebebi nedir? Hikmeti kavramaya yetkin olmayan, henüz irfana, bilgeliğe ulaşamamış kişilere, derin konuları üstünü örterek sembollerle anlatmak bir zorunluluktur. Zahiriden bâtına geçiş bir süreçtir. Kelâmullah'ın iç anlamlarını, şifrelerini çözebilecek bir seviye elde edilince ortada sır kalmaz, zâhir bâtin olur.

Sır meydandadır. Ancak, meydana her giren sırra vâkıf olamaz. Sır bir türlü hâldir. Hâl ehli olmayanlar sırrı kavrayamazlar. Önce pişecek, demlenecek sonra sırra erip sırrı sır edecektir.

Sırrı idrâk edebileceksen gel. Zira bu muhabbet halk içinde sırdır (Sunar, 1975: 175).

"İnsanın özü, benim sırrımdır, ben de onun sırrıyım." incisine kavuşmak için Yaratan'ın görüntü denizinde dalgıçlık yapmalıdır. Çünkü ruha can diyorlar, [Canın içinde bir sır saklıdır ki ona da canan denir. Sadece sevgilinin makamı değil kendisidir de.] derun (iç) diyorlar. O, sevgi ve hatta Allah'ı anma makamıdır.

Yüce Allah'ı anmak üç çeşittir: Birincisi, dil ile anmak, ikincisi kalp ile anmak ve üçüncüsü sır ile anmak. Hadis-i Kudsi'de şöyle buyrulmaktadır: "İnsanoğlunun gövdesinde bir et parçası vardır; et parçasında bir kalp, kalpte bir gönül, gönülde bir işaret, işarette bir nur, nurda bir sır ve sırda biz varız." (Hacı Bektaş Velî. Velâyetnâme: 4).

"Işık-Nur-Sır" kavramlarının ardından izâha muhtaç iki kavram da yer alır: "Çerağ" ve "Kandil".

ÇERAĞ: (Çırağ) 'Aydınlanmanın' sembolü olarak kullanılmaktadır. Bahaeddin Ögel, çerağ kelimesinin kökenine ilişkin olarak eski Türklerin önceleri 'yula' kelimesini 'lamba' anlamında kullandıklarını belirtmektedir. Kelimenin kökeni eski Türkçedeki 'parlamak'

anlamındaki yoldramak, yodramak olduğunu belirtirken 'yulduz (yıldız)' kelimesinin bu kök manadan gelebileceğine dikkat çekmektedir.

Yula kelimesi ile ilgili olarak Kutadgu Bilig'de Peygamber'in bir meşaleye benzetilerek şu örneğin verildiğini belirtmektedir:

*"Yula erdi hakka, karangku tüni,
Yaruklukı yadhti, yarutti seni"*

(O karanlık gecede halka bir meş'ale oldu, Onun ışığı etrafa yayıldı ve sine aydınlattı)

Bugün Bektaşîlerin 'çerağ' adını verdikleri mum da aynı işlevi üstlenerek aydınlanmanın sembolü olarak kullanılmaktadır.

Ögel, XI. yy.da, Selçuk çağının başlarında Orta Asya Türkleri yula kelimesini kullanırlarken Batı Türklerinin (Oğuzlar ve Türkmenler) "çırağ, çırak" kelimelerini kullanmaya başladıklarını belirtiyor.

Ayrıca, Uygur yazısı ile yazılmış. Oğuz Destanının da 'çerağ' sözünün görülmekte olduğunu, 'çırağ' sözcüğünün ise ilk kez Harzemşahlar ve Türk kültür çevresinde görüldüğünü belirtmektedir.

Çırağ nedir? Allah'ın nûrudur.

Bektaşîlikte (Çırağ), yani kandil veya mum (yani ışık vasıtası) ışık ve nur anlamındadır ve şu âyete dayandırılır: "Biz seni Allah yoluna ışık saçıcı bir güneş olarak gönderdik."

Bektaşîlikte çırağın esaslı bir rolü ve önemi vardır. Zira çırağ insanı karanlıklardan kurtaran ve gideceği yolu aydınlatan ışıktır, nurdur. Bu sebeptendir ki Peygamberimiz de çırağa teşbih edilmiştir. Çünkü, Peygamber gelmiş olmasaydı mevcudatın hepsi yokluk (adem) karanlığında kalır ve vücut nuruna yol bulamaz ve ilâhi feyz yoluyla ayana gelemeydi. Zira kudsi hadiste bildirildiğine göre Allah Peygamberimiz için şöyle demiştir: (Eğer sen, sen olmasaydın ben felekleri yaratmazdım).

Bundan ötürü de Âyin odasında (Eşik)in tam karşısında üç basamaklı ve genellikle on iki çırağı hâvi bir çırağlık vardır ki buna (Taht-ı Muhammedî) veya sadece (Çırağlık) derler.

Bu on iki çırağ arasında veya önünde büyük bir çırağ daha vardır ki bunun başı (Bektaşî Tacı) şeklindedir altı da dört bölüm olup dört kapıya işaretir. Yukarısı da On iki imama işaretle on iki dilimlidir ve bu on iki dilimin tam ortasında da bir düğme vardır ki bu düğme bizzat (Hakikat)a, yani Muhammed ve Ali'nin (Birlik)ine işaretir.

Bu büyük çırağ, üç fitilli bir zeytinyağı kandilinden ibaret olup fitillerin biri Allah'ı, biri Muhammed'i, üçüncüsü de Ali'yi temsil eder ve bütünlüğü ile çırağ bu üçünün birliğine işaret eder. Bu çırağ Pir postunun yanında bulunur ve (Horasan Çırağı) adını alır ki Hacı Bektaş'ın yol ve erkânının nuru sayılır. Bundan ötürü de bütün çırağlardan önce bu çırağ uyandırılır ve diğer çırağlar da bundan uyandırılır ve böyle yapmakla da ilâhi hakikate ancak, Hacı Bektaş'ın nur-irşadı ile varılabileceği anlatılmak istenir. Bazan da bu çırağ yerine odanın tam karşı ucunda (Sirâc-ı Münir) denen ve Hz. Ali'ye işaret eden tek ve pek parlak bir çırağ bulunur.

Horasan çırağına, bu büyük çırağa Muhammed ve Ali nurunu temsil eden (Kanun Çırağı) da denir ve bütün âlemleri temsil eden Ayin (Meydan)ını bu Muhammed Ali nuru aydınlatır. Bu şu demektir: âlemlerin başlangıcında Muhammed Ali'den, onların nurundan başka bir şey yoktur ve ikisinin vahdeti de (Ulûhiyet Makamı)dir. Bu ulûhiyet makamının birliğinde (Ahadiyet), ayrılığında da (Vahideyet) tecellî etmiştir. (Vahidiyet), (Ahadiyet)in tecellîsi olup mebde' olan (Amâ)dan, yani (Gaybların Gaybı)ndan, (Lâhût Âlemi)nden zuhurur.

Mumların bir delil (bir mum parçası) ile (Kanun Çırağı)ndan uyandırılması ile Allah, Muhammed, Ali de ayrılmış olur ve bunların her birinin ayrı nuru, ayrı zuhuru olmuş olur. Bu suretle de Muhammed'in tahtı kurulmuş ve (Vücub) ve (İmkân) âlemini, yani meydanını büyük nur kaplamış ve bu büyük nurun lem'aları, parçaları olan küçük nurlar da zâhir

olmuştur. Yani, on iki İmam çırağları da uyanmış ve (Ferdaniyet) meydana gelmiş ve Muhammed Ali'nin nurunun nurları ile meydana (Âlemdeki) her şey de zâhir olmuştur. Bütün bunlar ezeli zuhurun bir timsâlidir. Yani, ilk önce Muhammed'in nuru zuhur etmiş ve bütün varlıklar da o nurdan hâsıl olmuştur ve o nurun parçaları olan nurlar ile zuhura gelmiştir. Her zuhur için bir mazhar zorunlu olduğundan meydana gelen postlar, çırağlar, makamlar... da zuhurun birer mazharıdır. Hakk'ın tam mazharı ise (Âdem)dir. İşte, tâlib olan kişi Âdem'de tecelli eden hakikati bilirse ve görürse Allah'ı da bu suretle bilmiş ve görmüş olur.

Her zât, sıfatları ile zâhir olduğundan bâtında iken, yani görünmez iken bir küllî ilim, bir mutlak vücut olan Allah, zuhuru ile bir mutlak mevcut olmuş olur. Böyle bir mutlak vücut ve mevcudun tam mazharı da o ezeli nurun tam ma'kesi ve mazharı olan (Âdem)dir.

Burada yine işaret edelim ki Âdem'e secdeden maksat onun sıfatlarına değil, fakat zâtına, yani küllî ruha secdedir.

İşte, aslında Türk görüş ve düşünüşünün timsali olan Bektaşîliğin yolu budur.

Hz. Muhammed-Hz. Ali töresince "rûhun çırağı"nın yanması böyle olur. Çırağ insân-ı kâmilî simgeler.

İnsan-ı kâmilin çırağ gibi durması, fitil gibi yanması, yağ gibi erimesi, (nur) gibi ışık verip aydınlatması gerektir (Korkmaz, 1993: 25).

Pir Sultan;

*Hak bizi yoktan var etti
Şükür yoktan vara geldim
Yedi kat Arş'ta aşkı
Kandildeki nûra geldim*

dizelerine ilâveten;

*PİR SULTAN'ım, Haydar diye anıldı
Hep bir aradan mânâlar verildi
Cennet misalinde Ali'm görüldü
Kandildeki yanar nuru bil nedir?*

der.

Kandildeki nûr, Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin nûrudur.

"Kandil" insan vücûdu, fitil insan yüreğidir. Kandil'in ışığı Hakk nûrudur. (İnsanî rûh) Kevn ü mekâna sığmayan Allah'ın nûru nasıl oluyor da, bir kandilin fitiline ve camının içine sığıyor.

Bu soruya cevabı "ayna" metaforunda bakıyoruz:

"Sır-Ayna" simgesi de, Alevî-Bektaşî düşüncesinin önemli kavramlarından:

Ayna metaforu, çok katmanlı bir imgedir. Varlık içinde yokluğu simgeler. Aynada yansıyan şey kendisi değildir ama onu temsil eder. Ayna ne kadar parlak ve cilâlı ise, kendisine yansıyanı o denli iyi yansıtır.

İnsan da bir aynadır. Öyle bir ayna ki, âlemin şuuru, evrenin bilinci olduğundan; hem kendisini, hem kâinatı, hem de Mutlak varlığı anlamlandırabilir. Vahdeti fark etme özelliği ile, Vahdetin aynası olmaktadır. Âlem aynasındaki tozları silen, cilâlayan (aşk) insandır. Aynada yansıyanın hakikatini ancak aşk ile görmek mümkündür. Kendinde yok olan aynada Allah'ı görebilir. Aslolan kendini değil, kendinde yansıyanı görmektir. Âdem, Hakk'ı yansıtan bir aynadır. Mevlâna'nın ifadesiyle; "Asıl sensin. Ben kimim? Elinde bir ayna!"

Aynadaki sır, aynaya bakanın kemâli derecesinde açılır. Ayna gerçekle imgenin, özneye nesnenin birliğini temsil eden bir olgudur. Karanlıktaki beden, aynanın sırtıdır, rûh aynanın parlak tarafıdır.

Aynanın ötesine geçebilenler, benliğinin dışına çıkabilenler, aynaya baktıklarında kendilerini, Hz. Ali görürler.

Bu anlattığımız, gerçeği aşağıdaki nefes pek güzel açıklamaktadır:

*Âyine tutum yüzüme
Nazar kıldım özüme
Âdem ana Havva ile
Çarh-ı felek semâ ile
Hazret-i Nuh Neciyyullah
Tur-i Sinâ kelimullah
İsa ve ruhullah odur
İki âlemde Şah odur
Ali tayyib Ali tâhir
Ali evvel Ali âhir
Ali candır Ali Canan
Ali Rahim Ali Rahman
(Hilmi) gedâye bir kemter
Her nereye kılsam nazar
Ali görüldü gözüme
Ali görüldü gözüme
Ol allemel esmâ ile
Ali görüldü gözüme
Hem İbrahim Halilullah
Ali görüldü gözüme
Mü'minlere penah odur
Ali görüldü gözüme
Ali bâtın Ali zâhir
Ali görüldü gözüme
Ali dindir Ali iman
Ali görüldü gözüme
Görür gözüm dilim söyler
Ali görüldü gözüme.*

Şu hâlde, Ali ben oluyorum. Tufandan kurtulan (Nuh), Tur-i Sinâ'da konuşan (Musa), Ruhullah (İsa), tayyib, tâhir, bâtın, zâhir, evvel, âhir, hulâsa nereye baksam, ne görsem hep ben, hepsi benim. Bunu bana ayna söylüyor. Ve ayna bana diyor ki: Sen her şeysin. Lâkin, Ali olmak için hakikat ilmine arif ve lâzım gelen meziyetlere de sahip olmağın zorunludur!

Yüze tutulan aynadan Ali'nin görünmesi şu demektir, vücût aynı vücûttur, nur aynı nurdur. Yeter ki ortadan cehâlet kalkmış olsun. O takdirde Ali benim aynam ben de Ali'nin aynası olurum.

Ulviliğin, zulmetini görünmesi bakımından olan fark evvel ve zâhir, zâhir ve bâtın nisbetleri doğurur. Hakikat ise hep o nurdur. Gördüğümüze zâhir, görmediğimize de bâtın deriz.

Zâhir de bâtın da insandır:

Bir medeniyet problematiği olarak, insanın kâinatındaki yerinin ve değerinin ne olduğun, ona yüklenmiş misyonu Alevî-Bektaşî öğretisi en güzel biçimde dile getirmiştir.

İnsan değerlidir, çünkü insanı yaratırken Tanrı kudret eliyle onun balçığını yoğurmuş, kendi nûrundan katmış, meleklerin cinlerin bilmediğini insana öğretmiştir. Bu nedenle insan bilgili-üstün nitelikli yaratılmış bir varlıktır.

Alevî-Bektaşî ahlâkının temelinde insana saygı yatar. İnsanı incitmeme, insanı hoş tutma omurga kavramlardandır, bu sebeple “zümre-i nâzenin” (ince hassas insanlar topluluğunun temel prensibi) “can taşıyan mahlûku incitme” (Öztürk, 1990: 221)’dir.

İnsan, Ahsen-i Takvim’dir. Ahsen güzellik, takvim intizama sokulmuş demektir.

İnsan, Allah’ın bütün isimlerinin ve sıfatlarınının mazharı bulunmak ve her türlü varlık insan için vücûda gelmiş olmak ve Hak Teâlâ bütün kemâli ile ancak insanda zâhir bulunmuş olmakla insana secde emredilmiştir ve insandan insana yapılan secdeden maksat ta Hak Teâlâ ve ona yapılan secdedir. Çünkü, her vücûdun hakikati Allah’tır, ondan başka vücût yoktur. Her vücût, zâhiren ve bâtinen Hakk’ın birliğini işâret ve ispat eder.

Mutlak varlıkla insan arasındaki ilgi, bütünle parça ilgisidir. Allah’tan insana, insandan tekrar Allah’a giden kapalı bir kavse ulaşmaktadır. Hak-halk kavsi, bâtın-zâhir kavsi, vücûb-imbân kavsi (Ülken: 164), “zerre küllün aynasıdır” hükmüne işârettir.

İnsandan maksat onun bir irfan mektebi oluşudur. İnsandan başka yerde irfan olamaz. Zira insan Kur’an-ı Nâtik’tir, asıl insanı oku-

mak gerekir. İşte buna nişan da insanın sözüdür. Başka hangi nişan vardır ki, sana bütün hakikati söylesin?

İnsan, kâinatın mabetidir. Öz aynı, şekil farklı. İnsan açılıp kapanan, dağılıp toplanan bir marifettir. Açıldığında kâinatı kapsar, kapandığında nokta olur. (Cem-ül-cem)

On sekiz bin âlemin özeti insandır.

İnsanın başı (Hakikat noktası) ve vücûdu da (ba) oldu ve diğer organları da diğer harfler oldular. Böyle olunca, insan, baştan aşağı (Kelâmullâh)tır. Öyle ise, Besmele’nin sırrı da insanın vücûdu oldu. Şu hâlde, insanın kendini bilmesi insana hem zâhiren hem bâtinen farz oldu (Sunar, 1975: 145).

Hz. Ali, Hz. Muhammed’in feyzinin nûruyla kemâle ermiş, o her kemâlin ekmeli ve her sıfatın efdali (Tulum, 2001: 275) derecesini elde etmiştir.

Cesâret ve kahramanlığının yanı sıra güzel ahlâkı, fâziletleri, ilim ve irfanı ile göz kamaştıran Hz. Ali’nin ilimlere vukûfu ve irfana mazhariyeti üzerinde durmak gerekir.

“Mazhar-ı envâr-ı celî” olan Hz. Ali kalp kaynaklı Vehbî bilgiye sahip velâyet ehlidir.

Hz. Peygamber, bir hadisinde; “Ben ilim şehriyim, Ali onun kapısıdır. İlim arayan kapıya gelsin.” demektedir. Bu ne demektir? Gönül evine Ali kapısından girin. Hz. Ali’nin nûruyla aydınlanın ki kalbiniz gönül olsun!

Hz. Ali, Kâbe’nin içinde doğan ilk ve tek insan olarak “İlim bir nokta idi, onu cahiller çoğalttı” diyerek, günümüzden 1400 yıl önce, insan varlığında saklanan ezeli ve ebedi; tek soyut öze işâret etmiştir. Ne demektir B’nin altındaki nokta? B vücût demektir. Vücût yok olunca, altındaki nokta kalır. O noktada nefis kalmayınca Allah’ın bütün isim ve sıfatları zuhûr eder. İşte Hz. Ali o noktadadır. Her şeyin mânâsı ve özüdür.

Nokta, Kur’an’ın özü ve özetidir, kâinata dair bütün sırların merkezidir. Hakikî birliktir ve tüm çoğunluğun aslıdır. Dairenin merkezi

ve vahdetin sembolüdür. İnsan da âleme nispetle bir noktadır; ancak bu nokta âleme dair bütün sırları kendinde gizlemektedir.

O insanlığa kelâm-ı kibarlarıyla bir mürşid-i kâmindir, bir mânâ insanıdır, onu bir dâvâ ve imtihan objesi haline getirmek mümkün değildir. İşte ispatı:

*Cûş edip bad-ı muhabbet ile derya ezeli
Oldu bir gevher-i meşhud dü renk üzre celi
Dedi sarrâf-ı hüviyyet görüp ol dâneleri
Birine Nûr-ı Muhammed birine nûr-ı Ali*

Yine bir hadiste şöyle denmiştir: "Her kimse ki benden ayrıldı Hak'tan ayrıldı ve her kimse ki senden ayrıldı Ya Ali!. benden ayrıldı".

Bir kere de Peygamber, Hz. Ali'nin elini kendi eliyle tutarak şöyle buyurmuştur:

"Her kimse ki buna buğz eder, Allah ve Resulüne buğz eder; ve her kimse ki bana muhabbet eder Hâlık-ı Kevn-ü Mekâna ve Resulüne muhabbet etmiş olur."

Ve yine Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ali'nin eti benim etim, Ali'nin cismi benim cismimdir". (Etle tırnak ayrılır mı?)

*Zât-ı pâkinden ziyade var mıdır hiç kimse-
nin
Fahr-i âlemle karâbet Ya Ali! ,
Lâhmike lâhmi dedi hakkında Sultân-ı Resûl
Mazhâr-ı sırr-ı fesâhat Ya Ali!
Cûd-u ihсанın için nâzil oluptur (Hel Etâ)
Dendi hakkında bu âyet Ya Ali!
Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ zülfikaar
Nâil-i medh-i belâgat Ya Ali!
Şehr-i ilmin bâbı sensin bi-ıştibâh
Kimsede yok bu şerâfet Ya Ali!.*

Pir Sultan'ın, Hz. Ali'den sonra en sık kullandığı aşk imgesiyle de, bir gönül adamı olduğunu gösterir.

*Pir Sultan'ım baştan dalga aşırır
Bu aşkın dolusu aşka düşürür
Her bildiğin rehber çiğ mi pişirir
Yanıp ateşlere kül olmayınca.*

*Âşık oldum erenler
Âşk hâminden bilenler
Dost cemâlin görenler*

*Aşkın doluları yağdı başıma
Ummanlara gark eyledi sel beni.*

*Aşk pazarına gelen
Sırr-ı hakikat bilen
Deryâ-yı ummân olan*

Bu şiirlerdeki aşkın felsefesini şu şekilde yorumlayabiliriz:

Alevî-Bektaşîliğin evrensel temelinde sevgi ve aşk vardır, aşk varlıktan önce gelir. Vahdet bu aşkın visâl noktasını teşkil eder.

Âşk ahlâkı güzelleştirir. Çünkü aşk Allah'ın nûrudur. Aşk, insanda tamamlanır. Çünkü insan cevherdir, âlemin zübdesidir.

Hakikî âşk ilâhi aşktır, bu da kâmil insanın aşkıdır. Çünkü kâmil insanın sevgili tek bir güzel değil, bütün varlıktır. O, bütün cûz'î varlıkları tek tek sevdiği gibi bütün varlıkların özeti olan insanı sevmekle de her şeyi toptan sevmiş olur, yani tek bir insan güzeli bütün bir varlıktır. Çünkü varlık onun nefsidir. Kâmil insan her şeyi şefkat ile merhamet ile sever. Çünkü, (Ben bir gizli hazine idim...)in sırrına vâkıftır (Cavit Sunar, 1975: 396).

Son olarak, Pir Sultan'da "dâr" kavramını ele alacağız: Zira aşk-dâr ilişkisi edebiyatımızın önemli metaforlarından ve çok anlamlıdır.

*Mevlâ'm çün yarattı Ahmed'i nurdan
İnsan olan gelir nurâ çevrilir
Böyle kurulmuştur bu çarh-ı devran
Mansur olan gelir dâra çevrilir*

Dâr Farsça ağaç anlamındadır. Terim olarak Hallâc-ı Mansûr'un asıldığı direk anlamında dârağacını temsilen kullanılır. Tasavvufta, Bektaşîlik ıstılahları arasında geçer. Muhibbin can feda etmek üzere meydanda ikrar verdiği yerin adıdır. Meydanın tam orta yerine dâr denir. Biat ve tarikat telkini gibi

merasimler burada icra olunur (Cebecioğlu, 1997: 206).

Tarikata giren kişi, okunan tercemandan sonra ayn-ı cemde bulunanların razılığıyla kabul edilir. Bey'atini tazeleyen can da gene dâr'da okuduğu tercemandan ve kardeşlerinin razılığından sonra babaya gidip arakiyyesini yahut tacını teslim eder ve tekbirletir (Gölpınarlı, 1997: 83).

Dâr: Ağaç, sırik (darağacı: idam sehпасı). Tasavvufta fenâ makamı, canı feda etme sözünün verildiği meydan. Bektaşilikte bu meydana gelen bir derviş için okunan şu ifadeye tercemân-ı dâr denir.

"Allah, Allah! Elim erde, özüm dârda, yüzüm yerde, erenlerin Dâr-ı Mansûr'unda, Muhammed Ali divanında, Hakk'ın huzurunda canım kurban, tenim terceman, fakirin elimden dilimden incinmiş can karındaş var ise dile gelsin, Allah eyvallah hû dost!" (Uludağ, 1995: 134-135).

Bektaşilikte dâr ile ilgili bir takım terimler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Tarîkâtla ilgili törenlerin yapıldığı meydan ya da meydan odasının orta yerine dâr-ı Mansûr denir. Üyelerini tekke büyüklerinin oluşturduğu cem mahkemesinde suç işleyen hatalı görülen tarîkât üyesini meydan ya da meydan odasına çağırarak sorgulamak, yargılamak ve gerekirse ceza verme işine dâra çekmek denir. Cemaatin ve dedenin önünde canını yol uğruna vermeye hazır olduğunu bildirmek için niyaz ederek meydanın ya da meydan odasının ortasına gelerek ayaklar mühürlenmiş kollar göğüste çapraz, baş öne eğik şekilde durmaya dâra durmak denir. Hakk'a yürüyen muhib, derviş, baba ya da dedebaba için, göçüşünün yedinci ya da kırkıncı günü yapılan törene Dârdan indirme erkânı denir. Yüzüstü yere kapanma duruşuyla temsil edilen Fazlullah-ı Hurûfi gibi yol uğruna başı boyundan kestirmeyi göze alma Dâr-ı Fazlî olarak ifade edilir. Ayak mühürleme duruşuyla temsil edilen İmam Hüseyin

gibi yol uğruna canını vermeye hazır olma Dâr-ı Hüseyin şeklinde ifade edilir. Dâr-ı Mansûr ifadesi aynı zamanda Hallâc-ı Mansûr gibi yol uğruna ölümü göze alma, asılmaya hazır olma demektir. Dâr-ı Nesîmî söyleyişleriyle de Nesîmî gibi yol uğruna gerekirse derisinin yüzülmesini göze almaz. Bu anlayış diz üstü duruşuyla temsil edilir (Korkmaz, 1993: 88). Dâr'ul-Emen; sığınılacak yer, emniyet yurdu anlamındadır. Bektaşilikte tarikata gireceklerin ikrar verdikleri yerdir. Tarikat mensuplarından birisi suç işlese yine burada itiraf ederdi. Bazen suçluların yahut başkasının şerrinden korkanların ibadethane yahut rütbeli kişilerin evine dairesine sığındıkları olurdu. O zaman böyle yerler için de dârül-eman tabiri kullanılırdı (Sığınılacak yer) (Korkmaz, 1993: 88).

Dâr: her maksûda ulaştıran Sırât-ı Mustakîm, Celâl ve Cemâl meydanı. Tevellâ ve Teberrâ mahallidir.

Dâr, Cemâl ve Celâl'in ihata ettiği meydana ki her maksûda oradan gidilir; sırât-ı müstakime delildir; ithâm (anlatma) ve tercüman makamıdır. Vahdette âlem-i küll'dür, Elif-lâma beşârettir.

Sonuç olarak: Evrenin sonsuz genişliği içinde, kâinat ağacının meyvesi olan insan ve onun felsefesini dile getiren Pir Sultan Abdal; şiirlerinde kullandığı imgeleri tasavvufî terminolojiden seçmiştir. Bu insanî idrâk, külli kudretin bir uzantısıdır. O, Hakk'ı "hakk-el-Yakîn" mertebesinde kavramış bir ozandır. Türk düşünce tarihinin çok sevilen bu büyük şâirine hepimiz gönülden bağlıyız.

*Dört kardeşiz bir gömlekte yatarız
Gömlek birdir bir vücuda çatarız
Kendimizi ateşlere atarız
Ateş nedir, duman nedir, kül nedir?*

KAYNAKLAR

- ATALAY, Adil Ali (1996): İmam Cafer Sadık Buyruğu, İstanbul.
- BEZİRCİ, Asım (1995): Pir Sultan, İstanbul.
- CEBECİOĞLU, Ethem (1997): Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Ankara.
- DAĞISTANÎ, Ömer Z. (1977): Zübdetü'l Buharî Tercümesi, İstanbul.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1955): Bektaşî Edebiyatı Antolojisi, İstanbul.
- GAZALÎ (2007): İhya-u Ulûmid-Din, İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1977): Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul.
- HEMEDANÎ, Ahmet Sabirî (1974): İslam'da İmam Cafer Buyrukları, çev: Yakub Kenan, İstanbul.
- KORKMAZ, Esat (1993): Ansiklopedik Alevîlik Bektaşîlik Sözlüğü, İstanbul.
- KUŞEYRÎ (1978): Kuşeyrî Risalesi, Haz: Süleyman Uludağ, İstanbul.
- ÖZMEN, İsmail (1995): Alevî Bektaşî Şiirleri Antolojisi, Ankara.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri (1990): Tarih Boyunca Bektaşîlik, İstanbul.
- PALA, İskender (1995): Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara.
- SUNAR, Cavit (1975): Melamîlik ve Bektaşîlik, Ankara.
- TULUM, Mertol (2001): Sinan Paşa Tazarrunâme, Ankara.
- ULUDAĞ, Süleyman (1995): Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul.

ALEVİTİSCH- BEKTASCHITISCHE TRADITION UND PIR SULTAN ABDAL

Pakize Aytaç

Zusammenfassung

Der Beitrag der alevitisch-bektaschitischen Literatur als Teil der türkischen Geisteswelt zum modernen türkischen Geistesverständnis ist nicht zu übersehen.

Sowohl aus der Perspektive der Sozialgeschichte, als auch im kulturellen und ideologischen Rahmen, wurde in diesem Artikel, von Pir Sultan Abdal ausgehend, eine Bewertung vorgenommen, um die Frage zu durchleuchten, was für eine Terminologie sich diese Denkweise sich als Basis nimmt.

Schlüsselbegriffe: Pir Sultan Abdal, Fark, Cem, Licht, Kerze, Sır, Kandil, Spiegel, Mensch, İnsân-ı Kâmil, Hz. Ali, Liebe, Gericht.

ALEVI-BEKTASHI TRADITION AND PIR SULTAN ABDAL

Pakize Aytaç

Abstract

Contribution of Alevi-Bektashi literature, one of the important fields of Turkish thought, to our authentic art system is beyond question.

In this study, the terminology of this thought is questioned in terms of history, culture and ideology, through Pir Sultan Abdal.